

SEADUSEMEES

EDUARD WILDE

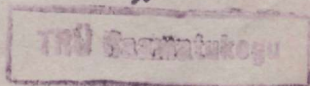
Amerika Eesti Kirjastuse Osaühisuse trükikoda
New York 1910

Seadusemees.

Eduard Wilde.

See wõib ju ainult pöörane, ärarääkimata pöörane eksitus olla, mis selgeks peab saama! Ega niisugune ülekohtus kuigi kaua kotis seisa! Waikse küla kallale tikkuda, hulka inimesi kinni wõtta ja püsside wahel minema wiia — tule taewas appi, õigus peaks ju maa pealt kadunud olema, kui see werine eksitus ei ole, mis ilmsiks peab tulema! Kui mitte enne, siis sõjakohtu ees. Ei, juba ennemalt — juba poole tunni pärast! Kõige hiljem poole tunni pärast! Sest kas ei wiida meid kirikualewi ja mõisa poole? Muidugi! Noh, üks kommissari herra, wõi kreisiülema noorem abiline, wõi ka mõisasaks ise — eks nad ju tea, kas meie mässajad oleme wõi mitte! Kas meie liiga oleme teinud ühelegi ametnikule, wõi mõisnikule, wõi kirikuõpetajale! Kas meie kellegi warasse oleme puutunud! Kas meie keisri pilti wõi kohtu kulli oleme teotanud! Ei midagi sellesarnast . . . Mis mujal on sündinud, nagu lehed räägiwad — Lätimaal, kus walitsusele sõjariistadega wastu hakatud, Tallinna ligemal, kus mõisaid põletatud ja rüüstatud — mis meil sellega tegemist on! Meie naabruses paaris wallas olla kül ka midagi ette tulnud, millega ülemus ei wõi leppida: wanad walla-ametnikud lastud lahti ja wallatud teise healeõigusega uued, monopol ja paar õllekõrtsi pandud wägise kinni, keiser wõetud wallamaja seina pealt

maha, kogukonna rahaga otsustatud sõjariistu muretseda, ja ei tea, mis veel . . . Aga meil — mitte kõige vähemat! Mitte sõrmegi pole me liigutanud . . . See on hirmus eksitus, mis selgumata ja karistamata ei wõi jääda! Sest muidu oleks see meeletu wägiwald, päris rööwliste tegu, ja meie ei ela ju mitte Hiinas ega Türgimaal!

Ja ta tõstab, kuna see mõttewool mässates ta ajust läbi mühab, parema käe kõrgele, et naisi ja lapsi waigistada, kes nuttes ja hulgudes rongile järele jooksewad, ja hüiab neile waljuste, et see ju eksitus olewat, mis warsti selgeks saawat. Pahema käega äigab ta suure weripunase muhu üle oma otsaesisel, mis wihane dragun talle püsipäraga löi, kui Kadaka Jaan aru ei tahtnud saada, et ta tema wang on, kes teistega ühes peab minema. Ja kui ta uimaselt naise kaenlasse tuigerdas, murdsiwad soldatid kapi lahti ja wõtsiwad sealt ta raha ära, ja andsiwad talle toibutamiseks weel ühe wõmaku, millest ta kuklasse teise muhu sai.

Kõik, mis meil tehti, kui wabadused anti, oli kõnelemine — harutab ta oma mõtteid edasi. Et meile kooskäimise- ja kõnelemise õigus oli kingitud keisri herra armuliku käsukirja läbi, siis tegiwad inimesed ka suu lahti ja igaüks kõneles, mis ta õigeks arwas, ehk see kül minu meelest wahel wõeriti oli . . . Pea — kas ehk kõned . . . ?

Ta peatab äkitselt sammu, nii et järeltuleja tema wastu pörkab.

Aga siis peaksiwad kõnelejad ükski püsside wahel olema, ja mitte ka tummad pealtkuulajad. Ja mitte ka pealtkuulajad, kes kõnedega nõusgi ei olnud! Kuidas tulen mina näituseks wangide hulka? Miks on minul muhud peas, ja miks wõeti minu raha ära? Kuidas sattus Kadaka pere-mees mässajate kilda?

Ühe käega katab ta otsaesise, teisega kuklamuhku, sest tal on tunnus, kui seisaks ta pea pragisewates lee-

kides ja kui soritaks ta aju tuletangidega.

Kõige pealt mina. Mina, Kadaka peremees . . . Kõnet ma ei pidanud, sest awalikult hulga rahwa ees ma kõneleda ei saa. Pole ma koosolekutel niuksatanudgi. Minu arwamine on aga teada. Mis ma hulkadele ei öelnud, seda olen ma üksikutele öelnud. Mina olen seadusemees. Läbi ja läbi seadusemees. Alati olen ma palumise poolt olnud, mitte iialgi nõudmise wõi kättewõitlemise poolt, liiategi kättewõitlemise poolt wägiwallaga! Truualamlise palumise poolt olen ma olnud, ma mõistan hukka iga wägiwalda, ma kardan ja austan walitsust ja iga ülemust. Ja ma olin ikka selle poolt, et wõimalikka asju palutaks, et paludes targu mõetu peetaks, ja tormajaid olen hoianud ja neile öelnud, et nad walitsusele ometi aega annaksiwad, ega kõik korräga wõi saada, wabadusi ja õigusi ei wõi pimesi pihust puistata. . . Ja inimesed teadwad ka, et mina liig suure wabaduse wastane olen, sest et see kõikisugu wallatust ja üleannetust kaswataks, ja wiimaks ei tea enam, kes peremees, kes sulane on, ja kes peab sõna kuulma, kui kõik tahawad käskida ja walitseda. . .

Ei, see eksitus, see õnnetu eksitus — ta tuleb ju wälja! Poole tunni pärast. Kõige hiljem poole tunni pärast. . . Kadaka Jaaniga pole neil midagi pistmist. Kadaka Jaani nad kinni ei pea. Sest wõhiwõerad soldatid ei tunne ju inimest, ei tunne ühtegi hinge külas, ja rääkida ei saa nendega ka mitte — umbkeelsed wenelased kõik ja pooljoobnud. . .

Ja jälle näitab ta käega — seekord! oma naisele ja pojakesele, kes tema ligidale on jõudnud ja dragunite hobuste kõrwal sügawa lume sees sõrgiwad — ja walju healega kuulutab ta, et eksitus wälja tulewat, nad wõida üsna rahul ja mureta olla, Kadaka Jaani kinni ei peetawat — teda mitte. . .

Aga ka teisa käsa kerkib üles rahustama ja waigista-

ma, ja ka teised kahwatanud suud paistetanud ja ärakriimustanud nägudes kogelewad eksitusest, millele warstine selgumine järgneda, järgnema pidada, ja ainult wallakirjutaja, kes oma kõnedes nõudmisest rääkis, ja metsawaht, maata inimeste kõnemees, kes kättewõitlemise eest wälja astus, sammuwad tummalt hämaralt rongis, ehk külka nende naised-lapsed järeljooksjate ahastawas salgas on, ning mõned noored mehed, kes kihutawate lendlehtedega tegemist teinud, waatawad tühjal pilgul ükssteise otsa ja hoiawad ligistiku kokku, ning üks neist kiristab kuuldawal hambaid, kui draguni-hobuse puristamine tema põske niisutab.

Eksituse-uskujaid ja naiste-trööstijaid ei lasta aga mitte käsa tõsta ja hüida. Politiklised kurjategijad peawad keeletud ja kurdid olema, ainult süda wõib neil karjuda nii palju kui tahab. Püssipäradelt sajab hoopisid igasse külge, ja uued muhud ja kriimud seltsiwad endistele juurde, ja siin neelab keegi werd suust ja ninast, ja seal sülgab teine oma hambad lume sisse maha.

Ei hüia enam keegi, ega tõsta kätt. Ka Kadaka rentnik mitte.

Sest sellel on nüüd weel kolmas muhk ja poolik nina. Eksitus kestab edasi — ei seda puhku teha midagi.

Aga warsti hüiawad jälle. Karjatawad. Hulguma panewad. Seisma jäewad. Käsa ringutawad.

Ka seda weel!

Mitte ainult, et waikse walla kallale tikutakse, inimesi püssipäradega wõmmitakse, nende raha ära rööwitakse ja nad wangideks tehtakse — ei, ka nende küla pistetakse weel põlema!

Kahe talu õlgkatustest pahwatawad nõgised sambad üles, mustad nagu põrgu wanded, weriste wõõtidega, nagu kuradite keeled. Säherdusi põrgulippusid nähti eila

õhtu paaris naabriwallas lehwiwat, ja siis ütles Kadaka peremees üleaedsetega: „Ennäe, mis mässamisest tuleb! Kes käskis seadusi rikkuda!”

Ametlikud tulestüitajad, salgake dragunisi, kõik joobnud, jõuavad rongile nelja ajades järgi, huilgawad läbiseigi ja näitawad üksteisele lõbusat tulewärki.

Ja talupojad wahiwad taewa poole, käed ristis ja ahas-taw ootus silmades, nagu peaks hall waip lõhki kärisema ja mingi keelaw ja õigust mõistew ilmutus wälja raksatama. Aga taewas näitab neile tumeda türanni jäekülma kinnist palge. Tubmilt ja sapiselt haudub ta kõige häda üle nagu kuri südametunnistus. Ainult lumi wägistatud wäetikeste tuikuwate jalgade all kriuksub kaastundlikult ja wihaselt. ja külmetanud maapinnast hoowab ülesse nagu emalik ägamine, ja üks wares saadab haleda kraaksumisega halli hulka, milles näod talle wiimseni tuttawad.

Nad jõuawad kirikualewi lähedale, pöörawad aga paremat kätt kõrwale — teed mööda, mis mõisa juurde wiib.

Noh, üks paruni herra tea, ja ametnikud pole kaugel, ja hingekarjane, kui peaks tarwis olema, ka mitte.

Ta pole kül talurahwa sõber, see mõisasaks, ja mitte pehme isand, aga ega ta wõi salata. Ja waletada ammugi mitte. Seks on asi liig tõsine . . .

Ja nõnda jõuawad nad mõisa juurde usalduse ja haljendawa lootusega. Kõik waikiwad. Naised ei nuuksu enam ja lapsed kuiwatawad silmi. Hingetu põnewus nõõrib nende kurgud kinni.

Salk kasakaid peatab mõisaõues — paruni herra kaitsewägi, juba rahutuste algusel siia kutsutud. Nende punsunud näod waatawad ühtlaselt wangide-rongile wastu; selles aga käib külm wõbin peast jalgadeni läbi kehade — hoolimata süitausest ja kindlast usust, et eksitus selgeks saab. Selgeks tegijatest, peastjatest, ei ole ühtegi näha, ka paruni herrat mitte. Ainult üksikud mõisateeni-

jad, silmad suured ja näod kahwatatud, piiluvad nurkade tagant wälja; äraneetutele läheneda nad ei julge.

Rong juhitakse loomalauda ja hobusetalli wahelt puies-
tiku taha, kus see plankaia läbi lagedast wäljast lahuta-
tud on. Dragunid hüppawad sadulast, noor ohwitser sam-
mub kõlisewatel kannustel üles herrastemaja poole, kasa-
kad lähenewad jalutades.

Wangide ja nende omakste hulk, kokku rudjutud, hunnikusse rüsitud, on seisma jäänud—häkitselt, ühe nõk-
suga, nagu oleks elu kõigist neist kehadest korraga
wälja põgenenud, nagu oleksiwad kõik südamed, kõik we-
resooned ühel ja selsamal silmapilgul tuksumise lõpeta-
nud . . . Surnud, tardunud, kogu seiswaid surnukehasid...
Ja haa-waikus — see waikus, mis ka elawaid sunnib wai-
kima. . .

Puusärgid!

Wiis — kuus — seitse puusärki.

Höoweldamata laudadest suurte naeltega toorelt kok-
ku klopsitud kirstud.

Ja witsad ning kepid — korralikult pinusse laotud —
kaks kihti kõrwuti, natuke maad eemal kirstudest . . .

Mitte elu, mitte liikumine, mitte ringi woolaw veri ei
pööra tagasi äratardunud inimestehunikusse, aga üks toon
rebeneb lahti tema keskelt, tema ühisest suust, ta kokku-
kaswanud kehast — üks toon nagu tagasihutatud ja äkit-
selt kuristiku äärele jõudnud jahilooma mahasurutud, ko-
risemiseni tasandatud mõirg — ehmatus ja surmawiha
ühiskisa, koondunud peaaegu healetumatest healtest . . .

Sellest pilgust peale algab unenägu.

Unenägu, millest sa unes tead, et see unenägu on.

Ja mida sa edasi unistad, sest et sa tema wõimu alt
wabaneda ei suuda.

Sest et ärkamine tulla ei taha . . .

Unes ütleb Kadaka peremees enesele, kui ta kirstusid

Ja keppisid küllalt on tunnistanud:

„Eksitus läheb ju ikka suuremaks!

. . . Mitte pogrissse pista ei taheta meid, waid peksta ja maha lasta!... Nagu mässajaid! . . . Nagu inimesi, kes mõisaid on põletanud ja sõjawäele wastu hakkanud . . . Nagu nad lätlastega teewad ja Tallinna poolt mässajatega . . . Ja siin peab see sündima — siin, mõisa külje all? No, kas siis parun sellest midagi ei tea? Ja politsei? . . . Ei tea, kus see sõjakohus peaks olema? Kas ehk ülewal mõisamajas? . . . Noh, küllap me paruni käest kuuleme . . .”

Äkki tuksatab ta kobawast ajust läbi, ja nagu nägemata walgusejuga puudutab see ka paljuid teisi:

Wigur!... Hirmutamisewigur! Et meie ka mitte mässama ei hakkaks!... Ehk ka, et meie arwatawad ülesässitajad eneste hulgast üles annaksime... Wigurdamine kõik see siiaajamine ja kõik need kepid ja puusärgid!...

Ja halwatud hunikusse sigineb natukene elu, angunud keha sisse ilmub pisut liikumist . . . Ainult wallakirjutaja seisab paigal nagu tulp, ja metsawaht wahib silmi pilgutamata, ja nooredmehed, kellel lendlehed süiks, seisawad õõnewaatega koos, ja üks neist, kes kirstusid ja keppisid silmitseb, kiristab kuuldawalt hambaid.

Unenägu kestab edasi. Eksitus suureneb.

Wõi on see ainult wigurlise naljamängu järg, ta teine etendus?

Noor draguni-ohwitser ilmub jälle näitelawale. Ja temaga ühes kirikuõpetaja ametikuues. Weel üks kolmas herra — paruni pikk kogu tuntakse ära — läheneb mõisamaja poolt, jääb aga waatepaigast natuke maad eemal seisatama.

„Kordon kinni!”

Feldweeblile ja lipnikule annab ohwitser hiljukesi käskusid, mis teatawate ettewalmistuste kohta näikse käiwat, sest mõlemad astuwad witsa- ja kepihunikute juurde.

„Kindralkubernereri herra käsul—”

Waeh, noor dragunileitnant oskab korraga Eestikeelt!

Ja kui nad temaga külas kõneleda püüsiwad, tõrjus ta neid nagu mõni umbkeelne Wenekeeli tagasi! Kodumaalane siis! Wõsuke om a herraste sugusestsiit...

„Kindralkubernereri herra käsul saate teie mässamise eest ihunuhtlust ja seitse meest teie seast (ta loeb nimed sedeli pealt ära — need on metsawahi, wallakirjutaja, kooliõpetaja ja nende nelja omad, kes lendlehtesid wälja on laotanud) lastakse siinsamas maha—”

Hingetu waikus.

Kas see ka weel wigurdamine peaks olema?

Ei, ei!

Õpetaja herral on liig pühalik nägu, ja ohwitseri herral liig kale pilk, ja paruni herra läheneb nii huwitatult. . . Politseid aga pole nähagi — see on ametitalitused nähta waste sõjawäe hoolete andnud. Sõjawäe ja mõisniku hoolete.

Ei, see ei wõi enam mäng olla.

Ja ka eksitus ei wõi see enam olla.

Ainult üks inimene on weel, kes usku eksituse sisse weel ei kaota. Hoolimata sellest, et kaks seletuseandjat ja peastjat nende juures seisawad ja kohtu otsust pealt kuulasiwad, ilma ainust seletawat sõna lausumata. Und nägew Kadaka peremees on see üks. Oma werekriimu silmnägu, millest lihata ninaluu wälja walendab, astub ta ohwitseri ette ja ütleb:

„Meie ei ole mässajad, aulik herra, meie oleme süüta. . . Eksitus on, aulik herra. . .”

Aulik herra teeb, nagu ei näeks ega kuuleks ta teda.

„Mina, Kadaka peremees, mina pole mässaja — ma olen seadusemees! Ma wannun seda kolmainuma Jumala nimel!” Ja wanaldane mees langeb noore ohwitseri ette põlwili.

Nagu mahaniidetud kõrred wajuwad ka kõik teised

wägewa jalge ette põrmusse, wäljaarwatud metsawaht, wallakirjutaja ja see noormees, kes hambaid kiristab. Ja kooris kordawad nad:

„Meie ei ole mässajad, aulik herra, meie oleme süü-
tad!“ Ja sedasama wannub igaüks enesest üksikult.

Tusaselt, wirweke suurtsugu jälkust näos, nihkub oh-
witser nendest tagasi. Aga nad roomawad talle järele ja
püiawad ennemuistsel kombel ta reisa kaabata. Ja nende
juurde seltsiwad põlwitama ja paluma ka weel naised.

„Arm, kõrge ja aulik herra! Issanda nimel, armu!“

Kooliõpetaja, kellel pisarad üle põskede weerewad,
palub, et teda sõjakohtu ette pandaks.

„Sõjakohus olen mina!“ kargatatakse talle wastu.

Wallawanem, wäga alandlik mees, suudleb wägewa
saapaninasid ning ägab lõdisedes paluda, et teda, kulu-
pead, mitte ei peksetaks, waid selle asemel wangi mõiste-
taks.

„Sõjakohus“ tõmmab oma lakksaapad tema eest taga-
si ja tõukab teda endast eemale.

Kõige noorem surma mõistetud noortest meestest tu-
leb palwega, saadetagu teda eluks ajaks Siberi kaugema-
tesse kohtadesse asuma; suremiseks — armuline herra nä-
gewat seda ju isegi — olewat ta weel liig noor.

Noor peremees elu ja surma üle hoiab teda mõnegaga
enesest eemale.

Kadaka peremees palub ainult ülekuulamist, üsna wäi-
kest ülekuulamist siinsamas kõrge armulise herra poolt.
Eksitus, õnnetu eksitus, selguda siis kohe, iseäranis tema
kohta. Ei olla tema enda peas iialgi ühele mässulisele
mõttele maad andnud, ei iialgi niisugust sõna suust pillan-
nud, ammuks siis mõnda säärast tegu kawatsenud wõi toi-
me saatnud. Alati olewat ta kindlaste keisri ja seaduse
poole hoidnud, kõrgele ülemusele au andnud ja allaheit-

mist ilmutanud. Seda wõida iga inimene wallas wandega tõeks tunnistada. Tema olewat seadusemees, sõnakuulelik, käsutäitlik seadusemees läbi ja läbi . . .

Ning lumes põlwitaw rahwahulk, kes ühega sõjakohust, teisega ihunuhtluse asemel wangistusekaristust äganud paluda, nuuksub nüüd Kadaka peremehega ülekuulamise, üsna wäikese ülekuulamise järele, ning mitmed hüüawad oma hädas senist kõrget ja aulikku herrat kindrali herraks — keiserlikuks kindrali herraks.

„Rahu! Mul on Teie mõisaherra ja politsei teadaandmistest küllalt!”

Lapsikud isikud salgas jääwad kuulatama, nende seas ka Kadaka peremees. Wõi siis see mees, kellelt nad eksitusele seletust, waheleastumist, peastmist lootsiwad, on ise nende seast, kes neid mässamises on süidistanud ja keppide ja kuulide alla andnud!... Tõe wastaselt... parema teadmise wastu!... Ja ta seisab siin nagu õige mees kunagi — sirgelt, rahulikult, uhkelt, ühe inimese iseteadwusega, kelle teadaanded kohtuliku läbikatsumise üleliigseks teewad... kelle teadaanded ulatawad, et seitsmel inimesel eluküinal täieste ja mitmel kümnel peaaegu ära wõidakse kustutada!... Ta seisab nende juures näoga, millest lugeda on, et ta ilusa ja tulusa teo toime on saatnud.

Kadaka peremees tõstab kähku parema põlwe ülesse — ta põlwitab weel ainult pahema peal. Siis hüppab ta jalule ja tüürib tuiklewalt mõisniku poole... Temale järgi sõgedal, pöörasel wõiduroomamisel kõik need teised ikka weel lapsikud!...

Ja nüüd, kus ta nende nõu märkab, see õige näoline mees, saab ta heldeks ja tuleb neile wastu. Ta ei ole mitte kõrk, ta algab heal meelel nendega asjalikku läbirääkimist.

„Jah, armsad inimesed”, wõtab ta sõna, „pudi, mis te

olete poetanud, peate nüüd ka ära sööma. Kes mässuliste kilda heidab, ei tohi karistusi pahaks panna..."

„Paruni herra“, kostab Kadaka premees, „kas meie Teisse, või Teie omandusse oleme puutunud?“

„See oleks võinud sündida, kui mul neid seal polks olnud“ — ja ta tähendab põidlagaga üle öla enda taga seiswate kasakate poole.

„Meie poleks seda mitte teinud, herra, niisugust nõu meil ei olnud—“

„Teil oli ju veel palju pahemaid nõusid!“ naeratab helde mees haruldase pehmusega. „Kas teie oma koosolekutel mitte ei nõudnud, maa- kui ka riigiwalitsus pidada talupoegade, tööliste — ühe sõnaga rahwapaikmete kätte minema?“

„Meie koosolekutel kõneldi üleüldisest walimise õigusest, paruni herra!“

„Ja kas teie riisnikutelt mitte nende põliseid seaduslisi õigusi ei tahtnud ära võtta, ning kirikuherradelt nende mõisaid?“

„Ühesugustest õigustest kuulsin mina kõneldawat, herra, ja eesõiguste ärakaotamisest.“

„Noh, kas sellest siis küll ei ole? Kas teie seda mässuliseks ei nimeta?... Ning wägiwallaga tahtsite seda läbi wiia, kui muidu ei lähe —“

„Mina olin palumise poolt, truualamise palumise poolt“, tähendab edumeelne kooliõpetaja nuttes wahele.

„No ja, aga kas siis rewolutsioniliste asjade nõudmine mitte rewolutsionilist meelsust ei tähenda? Ära sa mind sõnadega püia tüssata, kullakene!... Oma palwetega olete riigiwalitsust juba küllalt tülitanud. Künrapikuse palwekirja saatsite kolme kuu eest minema, täis ülekohtuseid kaebtusi mõisa ja maawalitsuse üle, ning kirjategijad olivad wailakirjutaja ja sina!“

„See sündis ministri herra soovil, ja mitte meie poolt ükski, vaid enamiste kõigi kogukondade poolt!—”

„See pidi aga ainult kogukondade poolt sündima, kellel millegi üle kurta oli — nimelt nälgivate Wene talupoegade poolt; ma ei tea mitte, mis teil wiga peaks olema — kõhud on teil kõigil täis.”

Lahket meest, kes waewaks wõtnud, talupoegadega läbirääkimist pidada, ei julge selles tükis keegi wastuwaidlemisega pahanada Meest, kellel sõjawägi keppide ja kuulidega tarwitada, ei maksa äritada. Katsutakse seepärast endid üksnes süüst puhastada.

„Wägiwalda, paruni herra, — wägiwalda pole meie hialgi tarwitada tahtnud”, wõtab wallawanem sõna, kõigest kehast wärisedes ja ristis kätega.

„Sooh? Ja kõnemeestele, kes teid wägiwalla tarwitamisele üles kutsusiwad — linnast tulnud ässitajale, metsawahile, kirjutajale — plaksutasite käsa!”

„Ei plaksutanud!” hüiawad mitmed healed.

„Aga olite nendega nõus.”

„Ei! Ei!”

„Kuidas? Ja teie ei rääkinud neile mitte wastu?”

„Igaüks ei saa awalikult kõneleda, paruni herra!”

„Ohoo, ja minuga waielda saate! — „Lõuad pea!” oleks ometi igaüks teist hüida mõistnud!”

„Pidi ju kõnewabadus olema!”

„Rumalus! Kõnewabadus pole mitte urgitsejate, ja ässitajate, vaid käsutäitjate ja korraarmastajate tarwis . . . Ja teie ei wisanud neid lõhkumiseapostlid mitte uksest wälja, ei kihutanud neid koertega mitte wallast wälja, ei lõõnud linna mässajat malkadega mitte maha — hee?”

„Meie põlgame iga wägiwalda, herra!”

„Wägiwalda?... Mässajat ära häwitama ei tähenda mitte wägiwalda tarwitama, vaid korda kaitsma! Mässajat

sallima tähendab aga korra vastu olëma, ja korra wasta-seid kutsutakse mässajateks... Säh teile teie otsus! . . . Kuid teil on weel enam süid soolas. Need jõmpsi kad seal, kes teile mässulisi proklamatsioonid ja raamatukesi kätte muretsesiwad — kas teie nad politsei kätte andsite wõi lä-bigi sugesite? Ei poolegi! Nende kihutuskirjad wõtsite vastu, lugesite neid ja wõllanägusid endid lasksite enes-te keskel rahulikult elada!... Ning Tartu kongressile ei jätnud ka teie mitte saadiku id läkitamata — need oliwad metsawaht ja kirjutaja..”

„Meie ei saatnud aga kongressi otsuseid mitte täide!”

„Sellepärast ongi teile nii pehme karistus määratud, ainult ninamehed saawad tinanupud rinda, teised aga pu-nased püksid jalga, nagu mässumeestele omane... Jah, kul-la inimesed, teie peaksite oma mõisaherrale tõeste tänuli-kud olema selle armuandmise eest..”

Nagu sopane käsi laksatab see tsünismus wangidele näkku: nad nihkuwad tagasi ja waikiwad. Üksnes Kadaka peremees jääb wisaks. Und nähes on ta lolliks läinud. Ta on juba kõik kuulnud, aga weel ikka mitte aru saanud. Üsna ligidale südistata ette astub ta, oma jäleda näo we-ri se ninajätisega tõstab ta laialt tema poole üles, wahib talle terawaste silma ja ütleb:

„Mõisaherra, mina olen korra ja käsutäitmise poole-hoidja. Kui teie mind nuhtlete, siis nuhtlete se aduse-meest!”

Rahulikult waatab saks talle otsa, rahulikult kostab ta:

„Noh, loodame, et nuhtlus sinust weel parema sea-dusemehe teeb... Kuid: miks tahad sina nii wägise sea-dusemees olla? Kas sa oled midagi teinud, mida teised tege-mata jätsiwad, ja midagi tegemata jätnud, mida teised te-giwad?”

Kadaka peremees ei tea midagi sellesarnast üles anda.

Kõnemehi pole ta maha karjunud, surnuks pole ta neid ka mitte lõõnud, lendlehtede jagajaid ei andnud ta seotult mitte politsei kätte, ning walitsusele saadetud märgukirjale pani ka tema oma käe alla.

„No waata,“ ütleb parun. „Ei oleks sulle sugugi üleliiga, kui sa weel paremaks seadusemehiks püüaksid saada.“

Ja ta tahab temast ära pöörata. Kuid Kadaka peremees paneb tee ta eest kinni. Weel kauemine peab ta tema weriselt hirwitawasse näkku wahtima.

„Herra, ma olengi juba kibedast karistatud: mind löödi, minu keha wigastati, minu raha wõeti ära, minu hooned on wist maha põletatud . . . Herra, ma olen nõrgawõitu, haiglane mees. Peksuga teeksite mu eluaegseks sandiks, wõib olla, et ma eluga ei peaseksigi. Ja ma olen nelja alaealise lapse isa . . . Herra, siin palun ma sind põlwili oma naise ja laste nimel: jäta mind nuhtlemata! Kui sa inimene oled ja sul inimese süda rinnus on, siis jäta mind nuhtlemata!“

Ning kuumas, kirglikes kooris kostab igast küljest, ja nagu pilweke paluwat ahastust hoowab ülesse põlwitajate tihkest pasimusest:

„Kui sa inimene oled, herra, ja sul inimese süda rinnus on, siis jäta meid nuhtlemata!“

Ning surmamõistetute omaksed — noored naised nõdra pilguga, elatanud isad ja emad wärisewate peadega, wennad ja õed jäetanud pisaratega wereta põskedel — nad tungiwad kalli kasuka seest rahulikult wahtiwa kohtumõistja juurde, ja nagu palwe kõigekõrgemale woolab nende tukswatelt huultelt:

„Kui sa inimene oled, herra, ja sul inimese süda rinnus on, siis kingid neile nende elu!“

Aga kuna nad tema poole üles wahiwad hingeturjal

põnewusel ning inimlikkõ sõna tema suust ootawad, seal tabab neid äkitselt äratütemata hirmujätkus. See inimene naeratas. Wargsi, waewalt märgatawalt. Ta laskis pilgu põrmusse rusutud, mahatalatud rahwasalga üle libiseda ja — naeratas... Tugewate, terawate hammaste silmapilkne wälkumine... Ja nüid ei ole see enam inimlik nägu, mis nende peale maha waatab — see on murdja nägu. Õela murdja . . . klassimurdja . . . selle murdja nägu, kes midagi ei kingi . . .

Ja et neil sellest midagi otsida ei ole, siis pööravad nad isiku poole, kes wahemeheks on Jumala ja inimese ja inimliku murdja wahel. Lootuskehwa südamega, aga püidega, iga nõu, ka õlekõrre järele kahmamist, ära katsuma.

Kuid waga wahemees, püha piiriwaht hea ja kurja wahel, armastuse ja halastuse ärawalitud kuulutaja — ta seisab lähenemata ametikõrguses nende ees ja kostab kaleda pühalikkusega, kuna ta pilgud ilmalikkude wõimude kiitust kosiwad:

„Mitte teie ihuga pole mul tegemist, waid ainult teie hingega! Teie patune ihu käib maapealse õiguse alla — minu ametiks on, teie waese, äraeksinud hinge eest hoolt kanda.”

Ja ilmalikud wõimud, kes maapealset õigust esitawad — mõisnik ja soldat — nad noputawad waimulikule wõimule nõusolemist, ja maapealne õigus astub oma rada...

Kadaka peremees karjatab tasakeste.

Karjatab, nagu pime karjatab, kui ta äkki nägijaks saab.

Ta on ärganud. Unenägu lagunes ära.

Ja tema paksu, tuhmi talupoja-pealuu sees tärkab ja wõrsu wägewaste, wägewaste:

Mitte minu, mitte sinu, — mitte Mihkli, mitte Mardi

— waid meie wastu käib see!... See käib nende wastu, kes astla wastu üles löiwad, — käib nende wastu, kes seda teha tahtsiwad, — käib nende wastu, kes seda edaspidi weel teha wõiksiwad... Meie wastu — hulga wastu — hulkade wastu käib see... Ike ja astel — nad peawad jääma! Kes neid puudutab, selle sõõb murdja ära — murdja, kes midagi ei kingi, kes halastust ei tunne...

Need seitse teist seal, need tundsiwad waenlase waremine ära, kui mina, ja wõtsiwad ta wastu. Mina aga olin rumal ja pime ja magasin. Ja et mintuga ühes nii palju teisi magas, siis wõitis waenlane, ja nüüd murrab ta ärganud ära ja magajatele tahab ta werist ähwardust, igawest hirmu liigetesse pureda...

Ja Kadaka peremees sülitab weel, mõrüdab kui sapp, ja wiskab lume käest, millega ta oma haawa jahutas, ja tema käed kisuwad rusikasse.

Roomasin ja wingusin nende ees nagu koer. Ja hirwitasiwad ainult, pilkawalt ja põlastawalt. Nagu koerale lohane... Need sellewastu, need nägijad ja wõitlejad — metsawaht, kirjutaja, isegi üks neist poisikestest — sirgelt seisawad nad, alandamatalt. Nad ei kõwerdanud oma põlwi mitte waenlase ees, ainus palwetoon ei lipsanud nende huulte üle. Ja neil käidakse otsekobe elu peale. Ja neil on naine ja lapsed nagu minulgi, ja isa ja ema... Sirgelt, uhkelt seisawad nad, teades, et nad õieti teinud, teades, et nad endid ei rüwetanud nagu meie teised... Oo, kuis põlgawad ka nemad meid koeri!...

Surmapidu algab. Matusetoimetus elawate surnute kallal. Seitse haualist eraldatakse pisut ära, ja waimulik isand matab nad elusalt sõnamulla ja lauseliwa kõrge künka alla. Leinalaulu nuuksuwad nende omaksed, orelimängu teewad mõegad, kannused ja puristawad dragunihobused... Ainult kooliõpetaja ja kaks noortmeest wõtawad

kirikuõpetaja trööstisõnad vastu, teiste näod on kõrwale pööratud. Ja Kadaka peremees leiab, et nad õiefi teewad: selle mehe sõnu ei suudaks ka tema mitte kuuldawaks wõtta — mitte enam...

Kurbmängu lõpuwaatus algab. Seitse surmalast wiidakse pisut eemale, puiestiku serwale, ja seatakse lattaia najale seisma. Kuna teised oma silmad kinni lasewad siduda, tahawad metsawaht, kirjutaja ja see noormees, kes wihases wõimetuses hambaid kiristab, nägewate silmadega kustuda. Need kolm seisawad ka sirgelt ja kindlalt jalgel, kuna nelja teist, kes tuikudes lõdwalt lössi kipuwad langema, kõitega kinni peab seotama. Need surmatawad ongi juba surnud.

Waikinud, äraangunud on kõik inimlikud helid ämberringi. Kinda äratardunud, kurku äralämbunud on iga nuuksatud, iga õige toon, ja ühestgi silmast ei piiskne enam pisar. Ärahukatawad on tummad, liikumatad, ka nende liigestest näib iga elu wäljanõrgunud olewat.

Kuid ei! Sest nii pea kui ohwitseri komandusõna kajab ja püssid praksudes tõusewad, niipea kui wiimaste sinised rauad neile näkku sihiwad, ärkab elu nende peades ja põuedes — wisa, häwitamata wisa elu, mis kolmest kurgust kähis: wa wõidukisana wälja murdub:

„Elagu wabadus! Elagu wabadusewõitlus! Ma ha — —“

Prahwataw kogupauk matab lõpu ära... Põlwed nõtkuwad... pead wajuwad... werejüngad keewad nähtawale...

Kuid halwaste on sihitud. Wisaeluga kolmest on ainult ühe suu kinni pandud; teised mõlcmad täiendawad hüiet — wihakunmalt, tasulõõmawalt tungib neil wahuste huulte üle:

„Maha mõrtsukad!”

Ja isegi pärast teist praginat seisab w-el keegi püsti ja liigutab ennast: metsawaht, maata inimeste, hoopis paljaste juht... Ta tahab midagi öelda, aga ta suu täidab end palawa, soolase märjaga, ja kuna ta selle laia aurawa wibuna wälja laseb woolata, sirutab ta käe ülespoole nagu wandudes, ja paljud arwawad kuulwat, kuda kõik kolm hüiet õhust läbi wabisewad ja üle lumega kaetud kauge lagendiku laiali hõljuwad... Healetu hüid ja aga wariseb kummuli aurawa purpuri sisse...

Surma wägewa waikuse, mis selle sündmuse järgi werise waatepaiga üle heidab, käristab korraga lõhki lühike, röögataw mõirg.

Selle tõukas Kadaka peremees wälja.

Ta on suure kiwi otsa hüppanud, mis witsawirnade kõrwal lumest wälja paistab. Tema ninata nägu, must paatunud werest, punane auk keskpaigas, sarnaneb hirmsale maskele. Ta kaela sooned on ülespaisunud, ta kiiskawad silmad tikuwad punades aukudest wälja ja sasiste salkadena ripub juuks tal üle otsaesise. Parema käe on ta aia poole wälja sirutanud, mille ääres ja külles surnukehad lamewad ja kõlguwad.

Mis ta tahab, see in'mene?

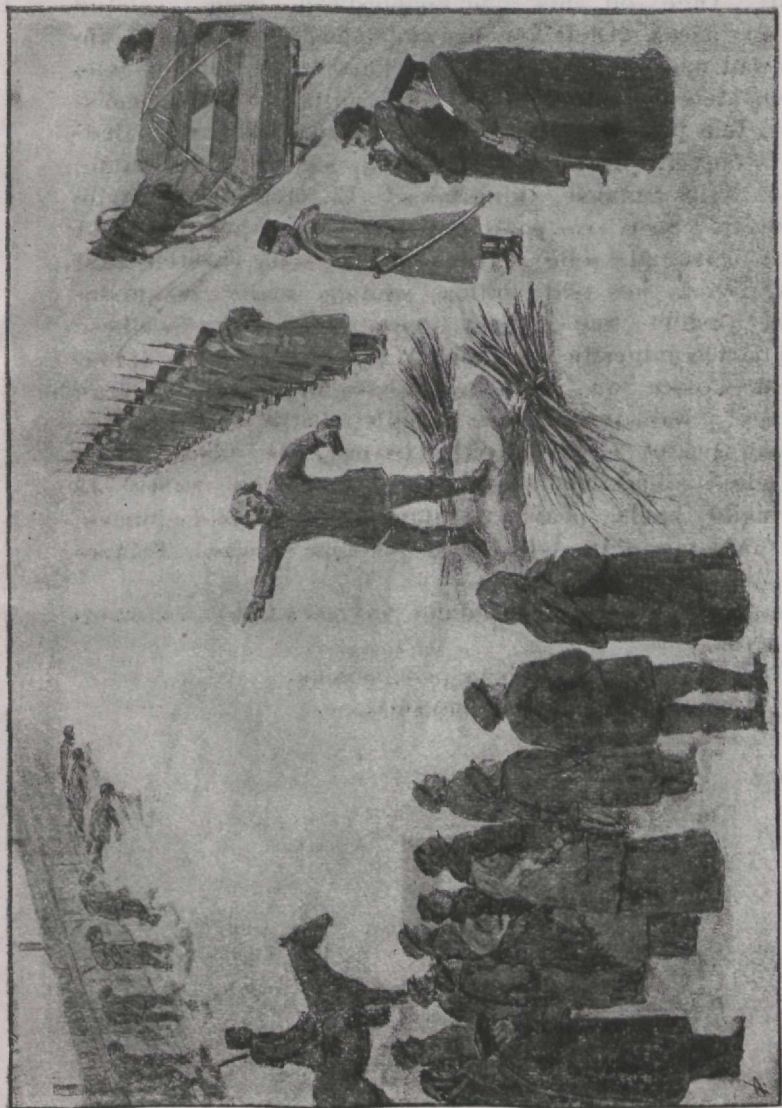
Keegi ei saa sest aru.

Kas ehk kõneleda?

Seda ta ju ei oska!

Siiski! Kadaka peremees oskab kõneleda. Korraga oskab... Elu, ärahäwitamata elu, wälja pitsitatud nende ihudest eemal aia tärcs — ta on Kadaka peremehes sisse pugunud. Mässawalt käärrib ta tema põue sügawusest, tema wihas woogawast hingest ülesse ja murrab omale hoolimatalt ja hirmumataalt teed wallale!

„Elagu wabadus! Elagu wabadusewõitlus! Maha mõrt-

sukad! Õige oli, mis nad kõnelesiwad, need keeletud seal aina ääres. Õieti kõnelesiwad nad surmas, õieti kõnelesiwad nad elus. Mina aga ei mõistnud seda, ja teie, mehed, teie ei mõistnud seda ka mitte. Nüüd ma mõistan, ja teie peate ka mõistma hakkama... Wabadust ihaldate ja õigusi? Ja arwate, et seda saate? Teie usute, et seda teile antakse, kingitakse! Ei, ebaausulised, teile ei kingita. Sest kes peab kinkima? Need, kes teie käest ära on riisunud selle kalli wara, et seda enestele üksi hoida? Need, kes teid külma werega maha põmmutawad, sest et teie paljast soowi selle wara väikese osagi järele julgesite ilmutada? Walitsus, kes aina sälerdustest kokku on seatud?... Minge ikka, mehed, ärge unistage! wabaduse peate endile kätte wõitlema. õigused peate endile koju tooma! Ja tasu andma tapjatele — silma silma vastu, hammas hamba vastu! Ja jala neile kaela peale wajutama, et nad teid inimesteks tunnistawad ja teie õigusi austama õpiwad... Talupojad, põllutööliised — —”

Kolm pauku käiwad. Kadaka peremes kukkab kiwi ot-sast maha.

Üks mõegahoop lõhub ta pea pooleks.

Lööja oli uniformeritud mõisnik ise.

